

GUIA DIDÀCTICA

POR SOLIDARIDAD
OTROS FINES DE INTERÉS SOCIAL

Índex

Introducció	p.4
La història i els valors del poble gitano	p. 4
Un projecte per a celebrar	p. 5
Context legislatiu	p. 6
Estructura de la guia	p. 8
Propostes didàctiques	p. 11
1r. I 2n. d'ESO.....	p. 13
3r.I 4t. d'ESO.....	p. 18
Annexos	p. 25
Per a saber-ne més	p. 26
Glossari.....	p. 27
Anotacions	p. 30

Introducció

En Diego és un jove gitano a qui li encanta l'art i dibuixar. Està enamorat en secret de la seva amiga Mara, una jove intel·ligent i valenta que comparteix els sentiments d'en Diego. En una de les sortides del institut a un museu, la desaparició d'un preciós fermall amb una flor de lis i una falsa acusació de robatori alimentada pels prejudicis portaran els dos intrèpids joves a viure una vertadera aventura, ja que el fermall que busquen és a dins dels quadres!

Al costat d'en Diego i la Mara, hi viurem la màgica experiència d'endinsar-nos a les obres d'art en cerca del fermall amb la flor de lis. El que els joves no saben és que dintre de cada quadre hi aprendran un nou capítol de la Història del Poble Gitano a Espanya. Una història marcada per la resistència i la resiliència, per la força i la dignitat. Un passat sense el qual és impossible entendre el present i els esforços futurs. Perquè, de vegades, només viatjant per la Història podem canviar el nostre present. Una aventura contra l'oblit. Un retrat d'amor, memòria i llibertat.

La història del poble gitano

➤ Arribada del poble gitano a la península Ibèrica	➤ La situació de les persones gitanes durant el franquisme (1939-1975)
➤ La Gran Batuda (1749)	➤ L'Holocaust gitano (1939-1945)
➤ Etapa d'assimilació (s. XIX)	➤ Firma de la Constitució de 1978

Amb en Diego i la Mara, hi recorrerem **les principals fites del Poble Gitano** a Espanya. Una història amb episodis caracteritzats per la seva dificultat, com la constant persecució, els intents d'assimilació i inclús d'extermini. No obstant, sobretot estem davant una història de supervivència, resistència, resiliència, dignitat, força i valentia.

La cerca del preciós fermall amb la flor de lis ens portarà, a través de l'art, al moment de **l'arribada** de les primeres persones gitanes a la Península; viurem el tràgic episodi de la **Gran Batuda**; experimentarem **l'etapa d'assimilació** al segle XIX i la discriminació sistemàtica que va caracteritzar el **període franquista**. També coneixerem el terrible i fosc episodi de **l'Holocaust gitano**, també conegut com a *Samudaripen* o *Porrajmos*, executat per l'Alemanya nazi, en el qual van perdre la vida entre 200 000 i 500 000 persones gitanes.

El relat culminarà amb el moment clau en què **Juan de Dios Ramírez Heredia signa la Constitució de 1978**, que posa fi a la desigualtat davant la llei i marca l'inici del camí cap a la consecució de la igualtat real, on encara ens trobem avui dia.

La flor de lis que adorna el fermall simbolitza els valors gitanos de l'alegria, la saviesa dels grans, l'honor i la noblesa. Fites i valors immersos en un emocionant relat que ens invita a conèixer les diferents realitats que configuren les vides de les persones gitanes al llarg del temps. En definitiva, el relat ens invita a navegar al costat d'en Diego i la Mara per la **història** i la **intra-història** del Poble Gitano.

Contes que són ponts: un projecte per a celebrar

Aquesta història és el punt fonamental del qual part el projecte **Contes que són ponts: celebrant els 600 anys del poble gitano a Espanya**, impulsat per la Fundación SM en el context de la declaració del 2025 com a Any del Poble Gitano, i en el marc del programa de sensibilització sobre la cultura i la història del poble gitano i la lluita contra l'estigmatització.

Durant segles, la comunitat gitana s'ha enfrontat a una discriminació sistemàtica i un tracte desigual en diversos àmbits, cosa que ha tingut com a conseqüència la marginació i exclusió social d'aquesta població. En l'actualitat, un dels principals reptes als que s'enfronta el poble gitano és la persistència d'aquests estereotips negatius i prejudicis en la societat espanyola, els quals han perpetuat una imatge distorsionada i simplificada de la cultura gitana. Aquesta representació estigmatitzada ha contribuït a la discriminació i exclusió dels gitanos i les gitanes en àmbits com l'educació, el treball, l'habitatge i la participació política.

A més, la falta de reconeixement i valoració de la cultura gitana ha desembocat en la invisibilització de les seves contribucions històriques, econòmiques i culturals. Aquestes aportacions han estat freqüentment ignorades o minimitzades en la narrativa històrica oficial o, com assenyala l'historiador Rafael Buhigas Jiménez, han estat expropiades dels seus creadors.

L'**objectiu** principal d'aquest projecte és aproximar la història i la cultura del poble gitano a les aules amb la finalitat de **promoure la igualtat de tracte i desafiar els prejudicis i estereotips** arrelats mitjançant la creació i visualització de la producció *La caixa de la Manuela*, i el seu posterior **aprofitament didàctic** a través d'una sèrie de **proposes didàctiques**.

Context legislatiu

El programa **Contes que són ponts: celebrant els 600 anys del poble gitano a Espanya** s'alinea estretament amb una sèrie d'estratègies i propostes legislatives:

a. Des del marc espanyol

- › Amb l'**Estratègia Nacional per a la Igualtat, Inclusió i la Participació del Poble Gitano a Espanya (2021-2030)** i l'aprovació de la **Subcomissió per a l'Elaboració d'un Pacte d'Estat contra l'Antigitanisme**, que van facilitar el 2022 la consecució d'una reforma del Codi Penal que recollia **l'antigitanisme com a delictes d'odi**. Per últim, el 2024 es va crear la **Comissió de Memòria i la Reconciliació amb el Poble Gitano**.
- › Amb l'actual **Llei Orgànica 3/2020 (LOMLOE, 2020)**, a la seva disposició quaranta-unena, article 92, que estableix i reconeix "l'estudi i respecte d'altres cultures, particularment la pròpia del poble gitano (...)".

Al **Real Decret 217/2022**, pel qual s'estableixen l'ordenació i les ensenyances mínimes de l'educació secundària obligatòria, el poble gitano hi apareix directament citat a la **matèria de Geografia i Història**. En concret, a la **competència específica 6**: "és precís el coneixement i difusió d'altres cultures, particularment la pròpia del poble gitano, a fi de contribuir a la valoració de les diferències culturals, així com al reconeixement i la difusió de la història i cultura de les minories ètniques presents al nostre país, per promoure'n el coneixement i reduir estereotips". I, també, als **sabers bàsics (A. Reptes del món actual)**: "Diversitat social, etnocultural i de gènere. Migracions, multiculturalitat i mestissatge en les societats obertes. Història i reconeixement del poble gitano i altres minories ètniques del nostre país. Noves maneres d'identificació cultural".

A més, la inclusió del poble gitano al currículum educatiu es troba implícita en altres materials a través de referències a les minories ètniques i culturals, en la crítica als prejudicis i estereotips, en la interculturalitat o en el respecte a la diversitat.

b. Des del marc europeu

- › Amb la Recomanació als Estats membres d'incloure i integrar la història dels romanís als plans d'estudi i materials didàctics (**Recomanació CM/Rec(2020)2**).
- › Amb el **Marc Estratègic de la UE per a la Igualtat, la Inclusió i la Participació dels Gitanos (2020-2030)**, que es concreta en una sèrie d'objectius per a reduir les situacions de discriminació.
- › Amb el **Conveni Europeu de Drets Humans**, al promoure el dret a la no discriminació i la igualtat davant la llei.
- › Amb la **Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de Discriminació Racial**, al desafiar els estereotips racials i promoure la igualtat de tracte.
- › Amb el **Pilar Europeu de Drets Socials**, un programa que promou principis fonamentals com la igualtat d'oportunitats i la inclusió social.

c. Des del marc internacional

Amb els **Objectius de Desenvolupament Sostenible**, en concret:

- › **ODS 4:** Educació de qualitat, al promoure la sensibilització i l'educació sobre la cultura gitana a Espanya.
- › **ODS 10:** Reducció de les desigualtats, al desafiar els prejudicis i promoure la inclusió social de la població gitana.

En resum, aquest projecte té un impacte significatiu en la promoció d'una societat més justa, equitativa i respectuosa dels drets humans. A través de la focalització en l'educació, la sensibilització i la inclusió social, contribueix al marc estratègic en matèria d'educació de la Unió Europea i d'Espanya, als objectius de l'Agenda 2030 i al compliment dels Tractats de Drets Humans i als principis del Pilar Europeu de Drets Socials.

Estructura de la guia

Per a fer efectiu l'objectiu del projecte, es proposa aquesta guia dirigida al professorat de secundària, la qual ofereix una sèrie de **proposets didàctiques** per a treballar el relat *En Diego i la Mara*.

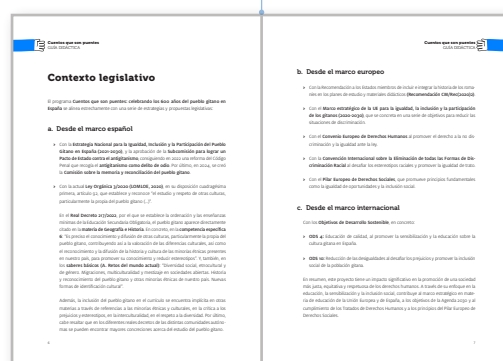
Les **característiques** d'aquesta guia són:

- 1) Es concep per a una sessió de 50 minuts en la qual tindrà lloc la visualització del vídeo i la posada en pràctica de les propostes didàctiques.
- 2) Es presenten tres propostes didàctiques, de les quals se'n triarà una, per a una sessió que, després de la presentació i visualització del vídeo, serà d'uns 35-40 minuts.

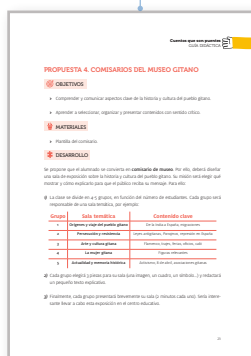
Així és el seu contingut:

Context legislatiu. guia s'alinea amb els esforços legislatius nacionals, europeus i internacionals.

Es recalquen les principals referències en la **LOMLOE** sobre el poble gitano, així com la seva relació amb els **ODS**.

Abans de veure el vídeo, es proposa una **pluja d'idees** per a detectar coneixements previs i introduir el contingut.

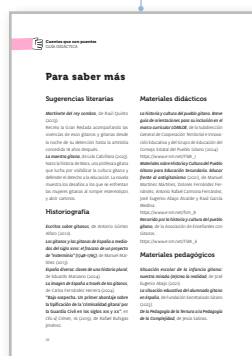

Quatre propostes didàctiques. Se suggereix que se'n trii una per a desenvolupar-la durant la sessió. Aquestes propostes treballen la història, la cultura i els valors del poble gitano.

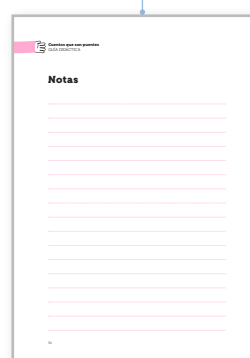
Per a saber-ne més.

Per a l'ampliació de recursos. Es recomanen contes, llibres i altres materials didàctics útils sobre el poble gitano.

Glossari. Inclou paraules en caló i conceptes amb significat propi dins de la comunitat gitana que apareixen a l'audiollibre i al conte.

Anotacions. Perquè el professorat pugui afegir-hi anotacions, però també idees de dinàmiques o les seves pròpies propostes didàctiques.

A través d'aquest QR i l'enllaç de més avall es pot accedir al **relat En Diego i la Mara**.

https://www.e-sm.net/EnDiegoilaMara_FSM

GUÍA DIDÁCTICA

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

1r. I 2n. D'ESO

Abans de visualitzar la producció audiovisual es recomana iniciar la sessió amb una **pluja d'idees** a través del següent enllaç: <https://www.e-sm.net/enlace.asp?link=179530>. Per a fer-ho, es poden plantejar preguntes com:

PROPOSTA 1. HISTÒRIES CREUADES

OBJECTIUS

- › Comprendre moments clau de la història del poble gitano a Espanya a través de la dramatització.
- › Posar-se a la pell de persones gitanes de diferents èpoques històriques per desenvolupar l'empatia i el pensament crític.

MATERIALS

- › Fitxes de *role-playing* per grup; espai perquè l'alumnat pugui moure's i rellotge per a controlar el temps.

DESENVOLUPAMENT

Es proposa una dinàmica de **role-playing**. L'educador explicarà que l'alumnat, dividit en grups de 4 o 5 estudiants, haurà de representar una escena de la història del poble gitano. Es tracta de viure en primera persona alguns dels moments més significatius de la seva història. Per a fer-ho:

- 1) Cada grup rep una fitxa amb l'escena que haurà de representar. Tindran 10-15 minuts per a recercar el context, repartir-se els rols i preparar la presentació, la qual ha de durar entre 2-4 minuts. Se suggereix que el professorat animi l'alumnat a incorporar emocions en la interpretació: orgull, ràbia, tristesa, dignitat...
- 2) Cada grup representarà la seva escena. Un cop acabades les representacions, els educadors llançaran una ronda de preguntes que suscitin la reflexió conjunta de la classe, com ara:
 - › Què heu sentit en representar aquests contextos?
 - › Quines injustícies segueixen presents avui dia?
 - › Què podem fer per a canviar els prejudicis?

PROPOSTA 2. MUSEU VIRTUAL DEL POBLE GITANO

OBJECTIUS

- › Comprendre aspectes clau del poble gitano (història, cultura, memòria).
- › Desenvolupar el pensament crític i competències digitals bàsiques.

MATERIALS

- › Dispositius electrònics i l'aplicació Artsteps, Genially Canva o PowerPoint.
- › Fitxes i plantilles impreses o digitals.

DESENVOLUPAMENT

La missió de l'alumnat és fer conèixer la història i cultura del poble gitano. Per a fer-ho, **crearan un museu digital**. Per a fer-ho:

- 1) L'alumnat, dividit en grups de tres, rebrà una fitxa amb la temàtica que li ha tocat. El tema pot ser: arribada del poble gitano, l'holocaust gitano, les dones gitanes en la història...

A més, aquesta fitxa anirà acompanyada d'una guia que els ajudarà en la recerca de la imatge i de la informació sobre el tema.

- 2) Abans d'entrar de ple en la dinàmica, el professorat haurà d'explicar breument la dinàmica i com funciona l'aplicació Artsteps. Hi ha altres opcions, com ara Genially, Canva o PowerPoint.
- 3) Els grups hauran d'investigar a internet sobre la temàtica, cercar una obra o imatge que la representi i escriure 4 o 5 línies explicant breument el context, així com l'obra d'art o imatge. Finalment, es farà un recorregut per la exposició creada.

PROPOSTA 3. LES DONES GITANES EN LA HISTÒRIA

OBJECTIUS

- › Conèixer la història del poble gitano a través de les dones gitanes que van fer història.
- › Reconèixer l'important paper que tenien i tenen les dones gitanes.

MATERIALS

- › Dispositiu electrònic i Canva.

DESENVOLUPAMENT

Les dones sempre han estat subjectes actius en la construcció de la història. No obstant, en l'actualitat, importants parts de les seves vides i realitats encara es troben ocultades. Les dones gitanes van tenir i tenen un important paper en la història i les societats; per això, es proposa realitzar un **treball de recerca sobre dones destacades del poble gitano**. Per a fer-ho:

- 1) Els estudiants hauran de cercar a internet informació sobre dones importants del poble gitano i triar-ne una. Alguns exemples són:
 - › Rosa Cortés
 - › Juana Martín Manzano
 - › Ceija Stojka
 - › Alba Flores
 - › Sofia Kovalévskaya
 - › Sara Giménez
- 2) Posteriorment, l'alumnat, de manera individual, investigarà sobre la dona que ha triat i elaborarà una fitxa biogràfica en què destaquí els aspectes més importants de la seva vida. Es recomana que la fitxa inclogui elements gràfics i artístics. Per a fer-ho, poden utilitzar plataformes com Canva. Alguns dels elements que haurien d'aparèixer a la fitxa són:
- 3) Finalment, cada estudiant presentarà breument la dona triada i explicarà per què l'ha triat i els elements més importants de la seva vida.

PROPOSTA 4. DINÀMICA MUSICAL

OBJECTIUS

- › Explorar el flamenc com a patrimoni cultural i forma d'expressió històrica i emocional.
- › Desenvolupar la creativitat, el treball cooperatiu i la consciència històrica a través de la música.

MATERIALS

- › Folis, bolígrafs, targetes amb escenes, altaveu, objectes senzills per a percussió (opcional).

DESENVOLUPAMENT

Es proposa una **dinàmica musical** per descobrir com el poble gitano ha utilitzat l'art, especialment el flamenc, com a forma d'expressió, memòria i resistència. Per a fer-ho:

- 1) Escoltaran un breu fragment de cant flamenc a elecció del professor. Després, es recomana que es facin preguntes d'activació com: Quines emocions transmet? Quins instruments sonen? Què creieu que ens vol dir?
- 2) Es dividirà la classe en grups de 4 o 5 alumnes, els quals rebran una targeta amb un esdeveniment històric important per al poble gitano.
- 3) Cada grup compondrà una breu **peça rítmica o estrofa cantada** (pot ser parlada, rapejada o recitada amb ritme). Es poden utilitzar: mans, taula, llapis, caixa de cartró (percussió corporal); una base musical senzilla (opcional). I paraules clau o versos inspirats en l'escena.
- 4) Cada grup presenta la seva peça o estrofa. Es pot animar l'alumnat a reflexionar sobre les emocions que han volgut transmetre amb la peça i què han après de la història del poble gitano a través de la música.

3r.I 4t. D'ESO

Abans de visualitzar la producció audiovisual se suggereix iniciar la sessió amb una **pluja d'idees** a través d'aquest enllaç: <https://www.e-sm.net/enlace.asp?link=179530>. Per a fer-ho, es poden plantejar preguntes com les següents:

PROPOSTA 1. UN ROMANCER GITANO MODERN

OBJECTIUS

- › Connectar literatura, història i música per a reflexionar sobre el poble gitano.
- › Comprendre el flamenc com a forma de memòria i expressió cultural gitana.

MATERIALES

- › Dispositius electrònics.
- › Cartolines o folis, bolígrafs, llapis, pintures i retoladors.

DESENVOLUPAMENT

En la següent dinàmica connectarem la literatura i la música amb el poble gitano, tres elements que al llarg de la història s'han retroalimentat entre si i que, d'aquesta manera, han facilitant l'aparició d'obres reconegudes per tots, com el *Romancero gitano*, de Federico García Lorca, o *El amor brujo*, del compositor Manuel de Falla. Per a fer-ho, **crearan un romancer gitano modern**. Per a fer-ho:

- 1) De manera individual, l'alumnat cercarà i seleccionarà un poema d'un escriptor on els gitans siguin els protagonistes. Per exemple, poden triar un dels poemes que apareixen al *Romancero gitano* de Federico García Lorca (el trobaran a través d'aquest enllaç: https://www.e-sm.net/FSM_7) o cercar poemes d'autors com Papusza o José Heredia.
- 2) Després de triar el poema i llegir-lo, l'alumnat el representarà mitjançant un dibuix. Es recomana que escriguin el poema i que l'il·lustrin. Finalment, l'alumnat exposarà les seves obres.

Es recomana que el professorat encarregat de la dinàmica posi música (per exemple, Manuel de Falla) com a inspiració mentre l'alumnat crea el seu romancer.

- 3) Finalment, l'alumnat exposarà les seves obres davant dels companys i companyes de classe.

PROPOSTA 2. DECÀLEG PER LA IGUALTAT

OBJECTIUS

- Detectar estereotips, prejudicis i discriminacions cap al poble gitano i elaborar propostes concretes que promoguin la igualtat, el respecte i la inclusió.

MATERIALS

- Pissarra o panell d'idees, folis A3 o plantilles de decàleg i retoladors o bolígrafs.

DESENVOLUPAMENT

L'alumnat ha d'imaginar-se que forma part de GitanArte, una organització que promou el respecte per les persones gitanes. La seva missió és **identificar els principals problemes** que afecten el poble gitano i **redactar un decàleg** amb propostes reals. Per això:

- 1) Faran una pluja d'idees ràpida sobre problemes coneguts, com:

- Racisme a les xarxes socials, mitjans de comunicació o al carrer.
- Invisibilització en l'educació i als llibres d'història.

- 2) Es dividirà la classe en grups de treball o equips dins de GitanArte.

Grup	Departament
1	Educació
2	Cultura
3	Mitjans de comunicació
4	Joventut i participació
5	Memòria històrica

Cada grup haurà d'identificar com a mínim un problema real dins del seu àmbit i pensar en com solucionar-lo. Poden consultar internet.

- 3) El grup debatrà les millors solucions per a resoldre el problema i les escriurà en un decàleg.
- 4) Cada grup presentarà el seu decàleg. Entre tots triaran les mesures més transformadores.

PROPOSTA 3. REPORTERS PER LA HISTÒRIA

OBJECTIUS

- Investigar i comprendre aspectes clau de la història i cultura del poble gitano.

MATERIALS

- Ordinador o tauleta electrònica i Canva.

DESENVOLUPAMENT

Es proposa que els alumnes es converteixin en reporters del diari *Nasti Penar* (*No Oblideu*, en caló). La seva missió serà **investigar, redactar i maquetar un periòdic** sobre la història i cultura del poble gitano. Cada grup tindrà un tema clau sobre el qual escriurà la seva secció. Per a fer-ho:

- 1) S'organitza la classe en cinc o sis grups, en funció del nombre d'alumnes. Cada grup rebrà una temàtica sobre la qual investigar i escriure.

Grup	Temàtica
1	Orígens del poble gitano a Espanya
2	Persecucions i lleis discriminatòries: la Gran Batuda.
3	L'Holocaust gitano
4	Aportacions culturals i valors fonamentals del poble gitano
5	Equip d'editors dedicat al disseny de la portada i unificació de les seccions.

- 2) Es realitza el treball d'investigació i la recerca d'informació i de fotografies que il·lustrin la temàtica. Per a l'elecció d'imatges, poden utilitzar els quadres que apareixen al conte *En Diego i la Mara*.
- 3) Una vegada aconseguides la informació i les imatges, es procedeix a l'elaboració del periòdic a partir del programa Canva.
- 4) Finalment, el grup d'editors s'encarregarà d'estructurar el periòdic i unir les seccions. Un cop acabat el treball, l'alumnat pot difondre la publicació entre els seus companys del centre educatiu.

PROPOSTA 4. COMISSARIS DEL MUSEU GITANO

OBJECTIUS

- › Comprendre i comunicar aspectes clau de la història i cultura del poble gitano.
- › Aprendre a seleccionar, organitzar i presentar continguts amb sentit crític

MATERIALS

- › Plantilla del comissari.

DESENVOLUPAMENT

Es proposa que l'alumnat es converteixi en comissari de museu. Per a fer-ho, haurà de dissenyar una sala d'exposició sobre la història i cultura del poble gitano al seu centre educatiu. La seva missió serà triar què mostrar-hi i com explicar-ho perquè el públic rebi el missatge. Per a fer-ho:

- 1) La classe es divideix en 4 o 5 grups, en funció del nombre d'alumnes. Cada grup serà responsable d'una sala temàtica, per exemple:

Grup	Sala temàtica	Contingut clau
1	Orígens i viatge del poble gitano	De l'Índia a Espanya, migracions
2	Persecució i resistència	Lleis antigitanes, <i>Porrajmos</i> , repressió a Espanya
3	Art i cultura gitana	Flamenc, vestits, fires, oficis, caló
4	La dona gitana	Figures rellevants
5	Actualitat i memòria històrica	Activisme, 8 d'abril, associacions gitanes

- 2) Cada grup triarà 3 peces per a la seva sala (una imatge, un quadre, un símbol...) i redactarà un petit text explicatiu.
- 3) Finalment, cada grup presentarà breument la seva sala (2 minuts cadascun). Seria interessant poder dur a terme realment aquesta exposició al centre educatiu.

GUIA DIDÀCTICA

ANNEXOS

Per a saber-ne més

Recomanacions literàries

Martinete del rey sombra, de Raúl Quinto (2023).

Recrea la Gran Batuda acompanyant les vivències d'aquells gitanos i gitanes la nit de la seva detenció fins l'amnistia concedida 18 anys després.

La maestra gitana, de Lola Cabrillana (2023). Narra la història de la Mara, una professora gitana que lluita per a visibilitzar la cultura gitana i defensar el dret a l'educació. La novel·la mostra els reptes als que s'enfronten les dones gitanes en trencar estereotips i obrir camins.

Historiografia

Escritos sobre gitanos, d'Antonio Gómez Alfaro (2010).

Los gitanos y las gitanas de España a mediados del siglo XVIII: el fracaso de un proyecto de "exterminio" (1748-1765), de Manuel Martínez (2013).

España diversa: claves de una historia plural, d'Eduardo Manzano (2024).

La imagen de España a través de los gitanos, de Carlos Fernández Herrera (2024).

"Bajo sospecha. Un primer abordaje sobre la tipificación de la 'criminalidad gitana' por la Guardia Civil en los siglos XIX y XX", en *Clío & Crímen*, 16 (2019), de Rafael Buhigas Jiménez.

Materials didàctics

La historia y cultura del pueblo gitano. Breve guía de orientaciones para su inclusión en el marco curricular LOMLOE, de la Subdirecció General de Cooperació Territorial i Innovació Educativa i del Grup d'Educació del Consell Estatal del Poble Gitano (2024).
https://www.e-sm.net/FSM_1

Materiales sobre Historia y Cultura del Pueblo Gitano para Educación Secundaria. Educar frente al antigitanismo (2021), de Manuel Martínez Martínez, Dolores Fernández Fernández, Antonio Rafael Carmona Fernández, José Eugenio Abajo Alcalde i Raúl García Medina.

https://www.e-sm.net/fsm_8

Recorrido por la historia y cultura del pueblo gitano, de l'Asociación de Enseñantes con Gitanos.

https://www.e-sm.net/FSM_6

Materials pedagògics

Situación escolar de la infancia gitana: nuestra mirada (re)crea la realidad, de José Eugenio Abajo (2021).

La situación educativa del alumnado gitano en España, de Fundación Secretariado Gitano (2023).

De la Pedagogía de la Ternura a la Pedagogía de la Complejidad, de Jesús Salinas

Glossari

A

Antigitanisme: Una forma específica de racisme dirigida contra els gitanos que s'expressa, entre d'altres, mitjançant la violència, el discurs de l'odi, l'explotació, l'estigmatització i la discriminació.

Ayear: Del caló, treballar.

B

Bastes: En alguns registres del caló o del llenguatge flamenc-poètic, pot significar mans.

C

Caló: Parla mixta o *pogadolecte* sorgit com a conseqüència de la convivència entre el castellà i el romaní. Paraules com ara "xaval", o els mots "currar" o "camelar" en castellà, provenen del caló.

Cistelleria: Històric ofici exercit pels gitanos. És una de les arts més antigues i es tracta d'un procés de confecció a partir de fibres d'origen vegetal.

Chirona: Paraula del caló que significa càrrec o presó.

Chinorré: Del caló, manera afectiva i col·loquial de referir-se a una criatura petita, com "criatura" o "nano".

Chorar: Del caló, robar.

E

Egipcià: Terme utilitzat antigament per a referir-se a les persones gitanes, ja que històricament es considerava que provenien de l'Egipte.

F

Família: Pilar central de la vida social, emocional i cultural del poble gitano. No només es tracta del nucli familiar més proper, sinó d'una xarxa ampla de vincles.

Ferrer: Persona que té per ofici treballar el ferro. El treball del ferro a les fargues, ferreries, petits tallers, ha estat una ocupació central dels gitanos.

G

Gaiata: Bastó de forma corbada adornat amb elements decoratius. És un símbol important dins de la cultura gitana, doncs representa el respecte, l'autoritat i la jerarquia a les famílies.

Gitano (poble): Prové del mot *egiptà*, ja que durant un temps es va creure que els gitanos provenien de l'Egipte.

Gurapas: En el context argòtic, *gurapas* s'emprava per a referir-se a les galeres o al càstig de ser condemnat a remar, una de les sancions més dures de l'època.

Gran Batuda: "Presó General de Gitanos". Pla d'extermini dirigit pel marquès de l'Ensenada. És un dels esdeveniments més tràgics de la història d'Espanya, pel qual es va ordenar apressar tots els gitanos, separant-los segons el seu sexe. Els homes (a partir de nens de set anys) van ser enviats a realitzar treballs esclaus i les dones van ser empresonades.

H

Home de respecte: Figura molt valorada dins de la comunitat gitana. És el gitano de razones, l'home savi i just.

L

Ley de Vagos y Maleantes: Norma legal espanyola aprovada el 1933. El seu objectiu declarat era reprimir persones considerades perilloses per a la societat, tot i que no haguessin comès crims.

Ley de Peligrosidad Social: Norma espanyola aprovada el 1970, durant la dictadura franquista, per a substituir la Ley de Vagos y Maleantes.

J

Juan de Dios Ramírez Heredia: Polític, advocat, periodista i activista, reconegut per la seva lluita pels drets del poble gitano. El 1977 es va convertir en el primer diputat gitano al Congrés.

M

Marqués de l'Ensenada: Zenón de Somo-devilla y Bengoechea va ser un important polític i reformista espanyol del segle XVIII, al servei del rei Ferran VI. Va idear i executar la Gran Batuda.

Mosso: Jove, minyó.

N

Nomadisme: Forma de vida basada en el desplaçament constant d'un lloc a un altre, en comptes d'establir-se de manera permanent en un sol lloc.

P

Pedida: Cerimònia tradicional del poble gitano que equival al compromís formal entre dues persones que es casaran. És un dels moments més importants en el cicle nupcial gitano i té un fort component familiar i comunitari.

Porrajmos: Prové del romaní i significa “devoració”. S'utilitza per a referir-se al genocidi patit pel poble gitano durant la Segona Guerra Mundial, quan el règim nazi i els seus aliats van perseguir, empresonar i assassinar centenars de milers de gitanos als camps de concentració.

R

Roma (poble): Grup ètnic originari del nord de l'Índia que, al llarg dels segles, va migrar per Europa i altres parts del món..

Romaní: Llengua indoeuropea originària del nord de l'Índia, amb influències dels països als que van migrar els gitanos (Espanya, Romania, Hongria...).

Rosa Cortés: Dona gitana provinent de Vélez-Rubio (Màlaga), capturada en el context de la Gran Batuda i enviada a la Casa de la Misericòrdia de Saragossa, on va protagonitzar la fuga més important, en la qual es van intentar escapar 53 dones. Per això, és una reconeguda figura que representa la resistència de les dones gitanes.

S

Salconduit: Document oficial que autoritzava la seva presència als regnes cristians (com Castilla o Aragó) durant un temps determinat. L'entregaven els reis o nobles i demostrava

que tenien permís per a ser allà. Si no el portaven a sobre, podien ser castigats o expulsats.

Santa Hermandad: Institució policial i judicial creada a Castella durant el regnat dels Reis Catòlics. La seva funció principal era mantenir l'ordre públic als camins i zones rurals, perseguint bandits, malfactors i, en molts casos, també persones considerades “perilloses” pel poder.

T

Tío: Mot utilitzar per la comunitat gitana per a mostrar respecte cap a un home adult, especialment un home gran amb autoritat a la família o comunitat.

Trujana: Paraula figurada per a referir-se a la càrrec o presó, tot i que no és una accepció recollida a diccionaris oficials. Aquesta accepció acostuma a aparèixer a textos on s'empra un llenguatge simbòlic o marginal, els quals vinculen el teatral, el burlesc o el grotesc amb la idea del càstig, l'empresonament o la repressió.

Z

Zambra: Ball i música tradicional flamenca d'origen morisc, caracteritzat pel seu ritme viu, propi de les celebracions i festes del poble gitano a Andalusia, especialment associat amb el Sacromonte de Granada.

Anotacions

Handwriting practice area with multiple horizontal dotted lines for notes.

